

նեանի, Ավդալեանի, Թադեադեանի և Գալուցեանի:

Յակոբ Շահան Ջրպետեան զրէնքն երբեմն ի գերահռչակ փարէզ քաղաքէ առ Սէթ Սամ ի Մարդաս Հնդկաց՝ խնդրելով ի նմանէ տալ ինքեան ծանօթութիւնս զազգէ և զհայրենիաց զի յայնժամ Մարդաս և Կալկաթա կեդրոնը էին Հայ զրազիտութեան՝ ազգային դպրոցօր, տպարանօր և լրագրօր, իսկ զարդիս չկայ և Հայ լրագիր մի կամ տպագրատուն իսկ ի համօրէն Հնդկաստան, ուր ծնաւն Հայ լրագրութիւն յամին 1794: Լեալ են ի Մարդաս երբեմն տպագրատունը Շամրեանի, Շմաւոնեանի և Աշաւէլեանի, և ի Կալկաթա գտանէին Հայ տպարանը Տէր Յովսէփայ, Աւետ Զնթուրմի, Մարդասիւրական Ճեմարանի, եպիսկոպոսական Ճեմարանի, Մկրտիչ Միսիրոսարաց, Արարատեան ընկերութեան, Պօլոսի վէճիկեան կոստանդնուպօլսեցւոյ և Խաղկեան Աւագ Քահանայի, իսկ այսօր Հնչումարին և հետը Նոցին անհամա Զինչ այլ քեզ յոյս Հայութեան ի Հնդկիս ո՞վ Հայ ազգասէր, զի կորեաւ այն ի վիճօտարամոլութեան յորմէ հետէ մոռացաւ զիւր լեզու մայրենի և սկսաւ Բահադու երկիր պազանել: — Այստե՛ս:

ՄԵՍՐՈՒՆ Բ. ՍԵԹԵԱՆՑ

ԹԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋԷ ՈՐԳԵՐԸ ԶՆՋԵԼՈՒ

ՄԷՋՈՑՆԵՐ

○

Պէտք է դգալիկ մը մանանեխի (senape) ալիւր լեցնել ամէն 5 լիւր ջուրի մէջ, և լուծուելէ վերջ՝ ոռոգել անով Թաղարները: Ոչ մէկ կերպով բոյսերը չեն ֆնասուիր անկէ:

Նոյն նպատակին կրնայ օգտակար ըլլալ՝ միւրհելով ծխախոտի տերեւ ջուրի մէջ, քիչ մ'ալ մուր աւելցնելով: Պէտք է այս բաղադրութիւնը սրկել վտանգուած բոյսին վրայ, իսկ արմատներն՝ ոռոգել:

ՀԱՅ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԶԵՌԱԳԻՐԲ

Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ ՎԱՆՔԻՆ

ԺԳ.

ՀԷՔԻՄԱՐԱՆ, ՍԻՄԷՈՆ ԿԱՄԱՐԿԱՊՅԻՒ

(Շար. տես Բազմավէպ, 1924 էջ 169)

*

Քանի մը փոքրիկ պրակներ ալ կը յատկացնէ՝ Վասն Եւանջաց Հիսուհայ վերանագրով, և ասոնց մէջ կը գրէ լատնալու հակամէտ հիւանդին կամ մեռնելու մօտ եղողին ներկայացուցած նշանները ու կ'ըսէ.

« Երբժամ առ հիւանդն մտանես, զաջ
« ձեռն բռնէ, և տես զմաձաս երակն, աշ
« սիւքն զնազն, քէ տեսանես որպէս փող
« մի սէ ի ձախտն, նա մահոռ է հիւանդն »:

« Թէ չեմք ցաս լիկնի և զոյնն սպիտակ
« որպէս առողջ մարդոյ նա քարի նշան է.

« Թէ հիւանդն քան լիկնի և աչքն ի քաց,
« կամ քերտն՝ նա մահոռ է.

« Թէ հիւանդի գլխին ի վայր կնեւ քրտնի,
« և շուտ ցամբի և քրտիւքն պտղ լիկնի նա
« մահոռ է.

« Դարձնալ առ ցոյն ի վերայ կանաչ
« խոտուն նշանց տուր և վաղն տես քէ խոր
« գունովն է խոտն նա՞ կա գրի, և քէ ղեղ
« ներ է մեռանի.

« Թէ թնոքիւնն աշտկոյման վրայ քան
« լիկնիք սիրէ աղէկ է.

« Թէ ցոյն հիւանդին պղտոր լիկնի և դե
« դիկ՝ և կարմրացոյն հարկանէ, նա ցասն
« յարեանէ է.

« Ապա քէ թաքիւնի գունով լիկնի որ ոչ
« ձերմակ, և ոչ ղեղիկն և ոչ կարմիր, գի
« տացիր որ քարի նշան է.

« Ապա քէ կարմրային տակն զերդ սն
« մազեր, և զերդ տուրտի (այսինքն քօր
« բու, և է մրտար) նստի՝ չէ աղէկ.

իւր ախտագնական բացատրութիւնները այսպէս դեռ երկար շարունակելէ վերջ, կը գրէ առողջապահական անհատներու խրատները և ասոնց աւարտումէն յետոյ կը սկսի՝

«Դեղորայք օգտակարք և յոյժ պիտանիք» Գլուխը, որ Հէքիմարանին երկրորդ մասն է, և ցուցակին մէջ նշանակած բոլոր հիւանդութիւններուն համար կը յանձնարարէ առանձին առանձին դեղեր ու նուախայախառն դարմաններ, զորս զանց կ'ընեն միշտապահելէ:

*

Այս դեղերուն մեծ մասը կը տեսնենք՝ որ առնուած են հետեւողութեամբ Գեղիանա, Հաննա, Ըոֆոս, Յունան, Թանատուխ, Յեսու, Սահակ, Բագարատ, Բուհպան, Զաքարիա, Մատայ, Մասեն, Իպնի Զէքերիայ, Արծիատուս, Ապուճարեհ, Մանմատ և այլն Արար և Յոյն բժշկներու, ինչպէս ըրած են արդէն կամարկապցիէն շատ հին հայ և օտար բժշկներ ալ:

Բայց ուշադիր դիտողութիւն մը ցոյց կու տայ, որ Սիմէոնի այս Հէքիմարանը կերտուած է աւելի Ամիրտովաթի Անգիտոց Անպետի վրայ, մանաւանդ Հատորին վերջը եղած բառարանը, որուն վրայ գրուած է.

«Բաս Հէքիմարանի, զոր յայտ ասեմք «գանուսահ դեղորեից յորս լիզուս»:

Ինչպէս Ամիրտովաթն ալ ըրած է, Հայերէն, Արարերէն, տաճկերէն և պարսկերէն և աւելի ըլլալով Յունարէն և Լատիներէն, որ դուրս ձգուած են կամարկապցիի Բառարանէն:

Հ. Ղ. Ալիշան այս տեղէն շատ բառեր առած զրած է իր Հայրապետի մէջ, սակայն ընտրանօք, և միայն անոնք՝ որոնք Հայկական կամ հայեցի են. զի գիտնալ պէտք է, որ Կամարկապցիի զրած ցուցակին «Հայոց» վերաբերեալ սինակին բառերուն շատերը օտարաբան են:

Այսու հանդերձ՝ այս բոլորը չի նուագեցնէր բնաւ արժէքը այս Հէքիմարանին,

զոր կրնանք իբր նորաձեւութիւն մը համարել երկարատեւուն ցանկին մէջ մեր այն հին բժշկարաններուն, որոնց Հեղինակ համարուող ու բժիշկ անունով որակուող անձերը, կարծես խոսքմէկ ըրած համաձայնած են, միշտ Ամիրտովաթը կամ Ասարը և Պունեսթը նոյնութեամբ ընդօրինակելու, քան թէ իրենց անձնական փորձառութեան արդիւնքը գոնէ գոնէ հետը խառնելու:

Սիմէոն Կամարկապցին, ինչպէս ձեռագրին Յիշատակարանէն կ'ուսանինք, այդպէս ըրած չէ. ինքը հին բժիշկներու գործերուն հաւատարիմ հետեւող մ'ըլլալով հանդերձ, ջանացած է որ իւր Հէքիմարանին անձնական գոյն տայ, և զայն իւր ունեցած փորձառութիւններովը ճշխացնէ, և այս՝ որչափ որ իւր ունեցած հմտութիւնը, մանաւանդ արհեստը՝ սարաֆորիսը թոյլատու եղած է իրեն:

Սարաֆ (սեղանաւոր) ըլլալ և միանգամայն բժշկութիւն ընել և բժշկարան ալ գրել, ինչ դժուարատար հակոտնեայութիւն. Սիմէոն Կամարկապցի քաջութիւնն ունեցած է տանիլ այդ զարմանալի վիճակը, և յաջողած է իւր անունը կարենալ յանձնել 18րդ Դարու հայ բժշկական պատմութեան... Սակայն նոր դարու Հայ բժիշկներա, Սարաֆ-բժիշկին այս կերպ աշխատութիւնը մենք ինչ մեծ հրաւիրակ մը նկատելու ենք այսօր դէպ ի լուրջ և յարատե աշխատութիւն, դէպ ի նոր յառաջադիմութիւն.... ընթանալու....

ՏՕԳ. ՎԱՆԱՄ 8. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

Վիենտիկ — Ս. Ղազար

4 Յունուար 1923

(Շարունակելի)

